

MISIUNEA DE OBSERVARE

ALEGERI PREZIDENȚIALE ȘI
REFERENDUM REPUBLICAN CONSTITUȚIONAL
20 OCTOMBRIE 2024

Raport nr. 5

**Perioada de observare:
21 octombrie - 29 octombrie 2024**

Asociația Promo-LEX

str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 23, bl. 13,
Chișinău, Moldova
tel./fax: (+373 22) 45 00 24, 44 96 26
info@promolex.md
www.promolex.md

Promo-LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Toate drepturile sunt protejate. Conținutul raportului poate fi utilizat și reprodus în scopuri nonprofit și fără acordul prealabil al Asociației Promo-LEX cu condiția indicării sursei de informație.

Raportul este elaborat în cadrul Misiunii de observare a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie 2024, desfășurată de Asociația Promo-LEX. Misiunea este susținută financiar de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), Uniunea Europeană și Fondul German Marshall din SUA, Guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Organizația Internațională a Francofoniei și Fundația Soros Moldova.

Misiunea de observare este realizată sub egida Coaliției civice pentru Alegeri Libere și Corecte.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în cadrul acestui raport aparține Asociației Promo-LEX și nu reflectă neapărat poziția donatorilor. În cazul în care apar discrepanțe între textul în limba română și traducerea acestuia în altă limbă, va prevala varianta în limba română a raportului.

CUPRINS

I. CADRUL LEGAL	8
II. ORGANELE ELECTORALE	11
III. CONTESTAȚII ȘI LITIGII ELECTORALE	13
IV. PRESTAȚIA COMPETITORILOR ELECTORALI	16
V. FINANȚAREA ALEGERILOR ȘI A CAMPANIEI ELECTORALE	20
VI. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE	23
RECOMANDĂRI	26
ABREVIERI	27

SUMAR EXECUTIV

Cadrul legal. MO Promo-LEX a observat două situații de incertitudini privind modul de aplicare a normelor legale electorale. În prima situație misiunea a constatat că CEC a refuzat acreditarea unor observatori din cauza implicării asociațiilor obștești în acțiuni politice active, aceasta fiind incompatibilă cu statutul de observator. MO Promo-LEX consideră că temeiurile de refuz trebuie să fie clare și previzibile iar hotărârile organelor electorale de respingere a cererilor subiecților electorali- motivate temeinic.

Incertitudini de aplicabilitate a normelor legale au fost și în cazul confirmării reprezentanților concurenților electorali, aceasta având drept rezultat neadmiterea acestora în secțiile de votare în ziua alegerilor. MO Promo-LEX consideră că procedura de confirmare trebuie să fie facilă, iar legiuitorul ar trebui să intervină pentru modificarea Codului electoral.

Organele electorale. În perioada de referință CEC s-a întrunit în patru ședințe și a adoptat 22 de hotărâri. Înainte de turul doi au fost acreditați alți 19 observatori. Astfel, scrutinul poate fi monitorizat de 2084 observatori. CEC a aprobat alte două mesaje de interes public și a autorizat efectuarea unui sondaj de opinie.

Observatorii Promo-LEX au efectuat 355 de vizite la consiliile și birourile electorale, fiind constatat că în 94% din cazuri, organele electorale erau deschise în timpul programului de muncă. Modificarea componenței birourilor electorale ale secțiilor de votare au fost modificate și între turul I și turul II de scrutin, fiind observate cel puțin 57 de cazuri.

Contestații și litigii electorale. În perioada 18 - 29 octombrie în adresa CEC au fost depuse 7 contestații, care se referă la referendumul constituțional, cele mai multe fiind legate de agitația electorală desfășurată. Cinci contestații au fost transmise spre examinare în adresa CECE, iar în privința a două contestații CEC a adoptat două hotărâri. O contestație cu privire la conținutul materialelor de agitație electorală din turul doi al alegerilor prezidențiale a fost depusă la CEC, iar organul electoral a transmis-o spre examinare în adresa poliției.

Consiliile electorale de circumscripție au înregistrat în perioada 18-29 octombrie 21 de contestații, cele mai multe vizând confirmarea reprezentanților competitorilor electorali, agitația electorală și deficiențele în listele electorale. Majoritatea contestațiilor au fost respinse sau declarate inadmisibile.

În instanțele de judecată au fost depuse și examinate 15 litigii cu caracter electoral, cele mai multe referindu-se la agitația electorală și acreditarea observatorilor. Instanțele de judecată au adoptat soluții de respingere a acțiunilor/recursurilor în 10 cazuri, iar în cinci cazuri acțiunile au fost declarate inadmisibile.

În perioada de referință, organele de drept au continuat eforturile de investigare și sancționare a actelor de corupere electorală, fiind desfășurate percheziții, ridicare a mijloacelor bănești, și aplicare măsuri privative de libertate. Pe lângă aceasta, Poliția și-a intensificat inclusiv comunicarea¹ cu societatea în scopul informării cetățenilor despre pericolele asociate cu luarea sau darea mitei electorale. MO Promo-LEX apreciază eforturile organelor de drept în vederea contracarării și prevenirii fenomenului de corupere a alegătorilor.

Activitatea concurenților electorali. În perioada 23 - 29 octombrie 2024, potrivit observatorilor Promo-LEX, cei doi concurenți electorali au desfășurat cel puțin 268 de activități de promovare, dintre care 57% au fost desfășurate pentru Alexandr Stoianoglo (PSRM), iar 43%

¹ [Poliția](#) expediază mesaje SMS în vederea informării societății despre riscurile asociate cu coruperea electorală

- Maia Sandu (PAS). Cele mai utilizate forme de agitație electorală au fost distribuirea materialelor electorale de informare (ziare, flyere, afișe) – 93% din activități, și întâlnirile cu alegătorii – 5%.

Publicitatea electorală a fost observată în 872 de situații, cele mai utilizate fiind materialele informative printate (pliante, flyere) – 28%, urmate de publicitatea stradală (billborduri, panouri, corturi etc.) – 23%, și publicitatea în internet – 21%.

În perioada monitorizată, au fost constatate cel puțin opt cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, fiind vizată Maia Sandu (PAS), două cazuri de implicare în agitația electorală a cultelor religioase și sindicatelor și șase cazuri de acte de intimidare sau PR negru.

Finanțarea campaniei electorale pentru turul II al alegerilor prezidențiale. Pentru perioada 23 – 27 octombrie 2024, cei doi concurenți electorali au raportat venituri în valoare totală de 2.062.560 de lei, dintre care 5% – din donații materiale. Cele mai multe venituri au fost declarate de Maia Sandu (PAS) – 95% (1.956.550 de lei). Concurenții electorali au declarat cheltuieli în valoare totală de 3.374.198,14 de lei, 58% fiind declarate de Maia Sandu (PAS), iar 48% de Alexandr Stoianoglo (PSRM). Majoritatea cheltuielilor declarate au fost pentru producția și difuzarea de spoturi publicitare și pentru materialele promoționale.

Pentru ambii concurenți electorali, MO Promo-LEX a estimat cheltuieli neraportate în valoare de cel puțin 733.416 de lei, cele mai multe fiind estimate pentru Alexandr Stoianoglo (PSRM) – 90%, în valoare de 656.530 de lei. Pentru concurentul electoral Maia Sandu (PAS) au fost estimate drept neraportate cheltuieli în valoare de 76.886 de lei.

Discursul de ură. În perioada 7 – 24 octombrie, au fost identificate cel puțin 42 de cazuri de discurs de ură și alte forme de manifestare a intoleranței. Dintre acestea, 41 de cazuri au avut loc în context electoral, acestea fiind vizualizate de peste 2 milioane de ori și distribuite de peste 20 de mii de ori.

Criteriile „apartenența politică”, „opinie” și „sex/gen” au stat cel mai des la baza discursurilor de ură. Bărbații (26 de cazuri) cu vârsta cuprinsă între 35 și 50 de ani (15 cazuri) au utilizat cel mai des discursul de ură. În această perioadă, cazurile de discurs de ură au luat forma promovării de stereotipuri, limbaj sexist, discurs homofob, promovarea și justificarea discriminării, precum și incitări la acțiuni violente.

INTRODUCERE

Raportul nr. 5 este elaborat și prezentat de Misiunea Promo-LEX de observare (MO) a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie (3 noiembrie) 2024. Prezentul raport cuprinde rezultatele observării perioadei electorale 21 – 29 octombrie 2024, aceasta incluzând campania electorală desfășurată înainte de turul doi de scrutin. Observarea finanțării competitorilor electorali s-a desfășurat în perioada 23 – 27 octombrie, contestațiile și litigiile electorale au fost monitorizate în perioada 18 – 29 octombrie iar discursul de ură și instigarea la discriminare a fost monitorizată în perioada 7 – 24 octombrie.

Rapoartele publice prezentate de MO Promo-LEX pe durata activității misiunii includ constatări, concluzii și recomandări cu privire la ambele scrutine observate: alegeri prezidențiale și referendum constituțional. MO Promo-LEX a planificat prezentarea a cinci rapoarte intermediare de observare a alegerilor și un Raport final. Pentru ziua alegerilor (inclusiv pentru turul doi de scrutin al alegerilor prezidențiale, dacă va fi cazul) vor fi elaborate comunicate de presă privind desfășurarea scrutinului și rezultatele numărării rapide a voturilor.

Obiectivele rapoartelor MO Promo-LEX sunt: informarea societății cu privire la tendințele atestate în cadrul procesului electoral; sesizarea organelor electorale privind rezultatele observării în timp real a calității procedurilor de organizare și desfășurare a alegerilor; responsabilizarea actorilor electorali; prevenirea eventualelor încălcări ale legislației electorale.

Metodologia de observare aplicată de Promo-LEX se bazează pe standardele internaționale în domeniu și presupune observarea scrutinului atât pe termen lung (perioada electorală), cât și pe termen scurt (ziua alegerilor). Rapoartele de observare sunt elaborate de către echipa centrală a MO Promo-LEX, pe baza constatărilor proprii, dar și a celor raportate de către observatorii pe termen lung (OTL) cu privire la activitatea tuturor actorilor implicați în procesul de organizare și desfășurare a scrutinelor: (potențialii) concurenți electorali, participanți la referendum, autorități publice, organe electorale, partide politice, precum și societatea civilă. Constatările OTL sunt raportate în baza unor formulare tematice și sunt stocate pe platforma web www.data.promolex.md, sistem securizat cu acces limitat, gestionată de Promo-LEX. Observatorii Promo-LEX colectează și analizează informații rezultate din observații la fața locului în cadrul vizitelor realizate în teritoriu, din interviuri și întâlniri cu interlocutorii, precum și din consultarea documentelor oficiale. Activitatea concurenților electorali și a participanților la referendum este monitorizată și în mediul online.

Monitorizarea finanțării campaniilor este o componentă importantă a activității MO Promo-LEX. Aceasta presupune observarea competitorilor electorali din perspectiva resurselor financiare colectate și utilizate pentru activitățile de campanie. Promo-LEX estimează cheltuielile efectuate de competitorii electorali prin aplicarea prețurilor minime de piață și le va compara cu cele declarate la CEC de către competitori pentru a evalua transparența și corectitudinea finanțării campaniei electorale. Admitem că ar putea exista unele divergențe între costurile aplicate de Promo-LEX pentru estimări și cele efective ale competitorilor electorali, însă important este că prețurile respective sunt aplicate uniform pentru toți competitorii. MO Promo-LEX va observa și analiza inclusiv modul în care Comisia Electorală Centrală își va realiza rolul de control și supraveghere în domeniul finanțării politice.

Observarea procedurilor electorale se efectuează pe durata perioadei electorale de către 45 OTL, inclusiv doi OTL care vor fi responsabili de monitorizarea campaniilor electorale și a zilei votării în străinătate. Promo-LEX monitorizează discursul instigator la ură și discriminare prin intermediul a șapte monitori.

În ziua alegerilor, MO Promo-LEX va asigura observarea scrutinelor prin acoperirea secțiilor de votare de către 645 de observatori statici pe termen scurt (OTS) în țară. Efortul acestora va fi completat de 178 OTS care vor vizita restul secțiilor de votare fiind grupați în 89 de echipe mobile, câte doi observatori per echipă. Promo-LEX va observa fiecare secție de votare constituită pentru

alegătorii din regiunea transnistreană. De asemenea, vor fi acoperite cu observatori peste 90 secții de votare deschise peste hotare.

Activitatea observatorilor este gestionată de către echipa centrală a Misiunii. Toți observatorii și monitorii Promo-LEX sunt instruiți în cadrul seminarelor organizate de Misiunea de observare. De asemenea, observatorii semnează și își asumă să respecte Codul de conduită² al observatorului național independent Promo-LEX, obligându-se să acționeze cu bună-credință și în mod nonpartizan.

MO a alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din 20 octombrie 2024 reprezintă un proiect realizat de Asociația Promo-LEX în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC).

MO Promo-LEX nu este oponent politic al concurenților și participanților implicați în procesul electoral, nu este un organ de anchetă și nu își asumă obligația expresă de a proba constatările observate. Cu toate acestea, rapoartele observatorilor sunt însoțite, în măsura posibilităților, de probe fotografice și video, care pot fi puse la dispoziția organelor de drept și a Comisiei Electorale Centrale, pe baza solicitărilor corespunzătoare, și în niciun caz la dispoziția competitorilor. Totodată, încălcările, inclusiv cele presupuse, care se regăsesc în prezentul raport, trebuie tratate de autoritățile electorale drept sesizări și urmează a fi examinate conform competenței, prin prisma prevederilor art. 88, alin. (9) din Codul electoral.

Misiunea Promo-LEX gestionează platforma web www.electoral.monitor.md, pe care orice persoană poate semnala activități cu tentă electorală. Pe aceeași platformă sunt stocate informații relevante din rapoartele observatorilor. Semnalările din partea cetățenilor pot fi verificate de către observatorii.

Promo-LEX este o asociație obștească, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană, prin promovarea și protejarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile. Asociația organizează misiuni de observare a alegerilor din Republica Moldova începând cu anul 2009, prezenta MO fiind a 27-a la număr. Angajații și membrii Asociației dispun, de asemenea, de experiență internațională, participând la observarea alegerilor în cadrul Misiunilor Internaționale din Armenia, Cehia, Germania, Georgia, Estonia, Muntenegru, Norvegia, România, Serbia, Suedia, Turcia, Ucraina etc.

Standardele internaționale la care se face referire în acest raport sunt cele elaborate de ONU, OSCE, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), Uniunea Europeană și Consiliul Europei. La finele fiecărui raport sunt formulate recomandări pentru autoritățile publice, organele electorale, concurenții electorali, alți actori interesați, cu scopul de a asigura buna organizare și perfecționarea procesului electoral.

Acest raport este elaborat cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), Uniunii Europene și a Fondului German Marshall din SUA, Guvernului Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Organizației Internaționale a Francofoniei și a Fundației Soros Moldova.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în cadrul acestui raport aparține Asociației Promo-LEX și nu reflectă neapărat poziția donatorilor. În cazul în care apar discrepanțe între textul în limba română și traducerea acestuia în altă limbă, va prevala varianta în limba română a raportului.

² [Codul de conduită](#) al observatorului național independent Promo-LEX.

I. CADRUL LEGAL

1.1. Incertitudini privind condițiile de acreditare a observatorilor

Potrivit art. 88 din Codul electoral, pot solicita acreditarea observatorilor asociațiile obștești/organizațiile neguvernamentale ce se ocupă, conform statutului sau altor acte interne, de apărarea drepturilor omului sau a valorilor democratice. Statutul de observator este incompatibil cu cel de funcționar electoral care activează în cadrul organului electoral, cu cel de candidat în alegeri, membru al grupului de inițiativă, reprezentant sau persoană de încredere a concurentului electoral ori a participantului la referendum și cu cel de trezorier.

Cererile privind acreditarea observatorilor se depun nu mai târziu de 7 zile până la ziua alegerilor, iar în termen de cel mult 5 zile – în cazul solicitării de acreditare a observatorilor naționali, organul electoral adoptă o hotărâre prin care acreditează sau respinge candidatura persoanei propuse pentru observarea alegerilor. În cazul respingerii candidaturii înaintate, organul electoral este obligat să comunice subiectului care a înaintat candidatura motivele deciziei sale. Refuzul acreditării observatorilor trebuie să fie întemeiat și poate fi contestat în condițiile capitolului XIII din Codul electoral.

La 18 octombrie, CEC a respins³ cererile AO „INIMI GRIJULII” și AO „SUFLETUL ȘI INIMA MOLDOVEI” de acreditare a 775 de observatori naționali pentru monitorizarea scrutinelor. CEC și-a motivat soluțiile prin faptul că asociațiile obștești sunt implicate în acțiuni politice active și că acestea au relații cu organizațiile internaționale care atentează la securitatea națională a statului, asupra cărora sunt aplicate sancțiuni internaționale⁴. În legătură cu aceasta, CEC a considerat că activitățile desfășurate de asociațiile obștești vizate sunt incompatibile cu statutul de observator, rolul cărora este de a asigura corectitudinea procesului electoral, inclusiv prin activitatea neutră și imparțială.

Un argument aparte, vizând AO „SUFLETUL ȘI INIMA MOLDOVEI”, s-a referit la faptul că președintele asociației a candidat în alegeri din partea unei formațiuni politice a cărei activitate este actualmente limitată în baza unei hotărâri judecătorești executorii. CEC a mai invocat că admiterea unei astfel de entități în procesul electoral ar crea premise de compromitere a integrității acestui proces, ceea ce ar fi în detrimentul interesului public de bună organizare a alegerilor și în contradicție cu scopul legitim urmărit, inclusiv cu prevederile pct. 25 subpct. 1) din Regulamentul privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora⁵.

Aici, trebuie să menționăm că instanțele judecătorești au menținut hotărârea CEC în cazul AO „SUFLETUL ȘI INIMA MOLDOVEI”⁶. Curtea de Apel a constatat că există și alte motive factice, pe care CEC le-a pus la baza hotărârii adoptate, însă nu le-a menționat și în hotărâre, cum ar fi faptul că, președintele AO „SUFLETUL ȘI INIMA MOLDOVEI”, Andrei Popa, apare într-o fotografie cu Vasile Bolea, grupul de inițiativă al cărui a fost refuzat în înregistrare de către CEC, dar și o postare făcută de către Andrei Popa pe platforma „TikTok”, unde își manifestă opinia și îndemnul pentru alegători de a vota o anumită opțiune.

Totodată, CSJ în încheierea sa a reținut că, „a priori nu pot fi imparțiali subiecții care până a fi acreditați în calitate de observatori de către organul electoral desfășurau activități partinitoare și

³ Hotărârile CEC nr. [3126](#) și [3127](#) cu privire la cererile de acreditare a observatorilor naționali din partea Asociației obștești „INIMI GRIJULII” și Asociației obștești „SUFLETUL ȘI INIMA MOLDOVEI”, în vederea monitorizării referendumului republican constituțional și alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024.

⁴ [Decizia](#) (PESC) 2022/884 a Consiliului UE din 03.06.2022 prin prisma modificării Deciziei (PESC) 2014/215 din 31.07.2014

⁵ [Regulament](#) privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1195 din 29.08.2023

⁶ [Încheierea](#) CSJ din 25.10.2024

susținătoare a unei formațiuni politice/unui pretendent la funcția de Președinte al Republicii Moldova și care își manifestau dezacordul față de alți subiecți electorali”.

Într-o altă ordine de idei, analizând în ansamblu conținutul acestor hotărâri ale CEC, MO Promo-LEX a constatat o motivare insuficientă a acestora⁷. Atragem atenția că, pornind de la natura juridică a obligațiilor⁸, acestea se nasc din contract, fapt ilicit și din orice alt act sau fapt susceptibil de a le produce în condițiile legii. Respectiv, temeiul de refuz a înregistrării observatorilor, invocat de CEC în baza pct. 25 subpct. 1 din Regulamentul privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora pare a fi unul insuficient pentru a motiva necorespunderea potențialilor observatori condițiilor de imparțialitate.

În concluzie, recomandăm Parlamentului și CEC să examineze oportunitatea modificării cadrului normativ astfel încât temeiurile de refuz a acreditării observatorilor să fie clare și previzibile.

1.2. Confirmarea reprezentanților concurenților electorali

În ziua alegerilor din 20.10.2024 MO Promo-LEX a identificat unele cazuri, în care reprezentanții concurenților electorali, prezentându-se la BESV din străinătate, nu au fost admiși în procesul electoral, din motiv că aceștia nu ar fi fost „înregistrați de către CEC”. Deși concurenții electorali au depus actele pentru confirmarea reprezentanților pe data de 17 octombrie, birourile electorale au omis să emită o hotărâre de confirmare a reprezentanților. Aceste situații au fost remediate prin emiterea hotărârii de confirmare a reprezentanților în cadrul BESV-urilor din străinătate de către CECE 38, însă abia la ora 14.00 în ziua alegerilor.

Analizând aceste cazuri, MO Promo-LEX constată că funcționarii electorali întâmpină dificultăți la interpretarea normelor legale, dar și a actelor normative adoptate de către CEC în partea ce ține de confirmarea reprezentanților concurenților electorali. Deși CEC a emis și o circulară ce oferă anumite răspunsuri la acest subiect⁹, astfel de probleme au existat și în ziua alegerilor.

Potrivit pct. 15 din Regulamentul CEC cu privire la statutul și activitatea reprezentanților concurenților electorali¹⁰, pentru confirmarea reprezentantului, subiecții vizați¹¹ prezintă *organului electoral corespunzător* un set de acte¹². Sintagma „organul corespunzător”, în sensul normei respective, reprezintă atât CEC- organul electoral care a înregistrat concurenții electorali în alegerile prezidențiale, cât și CECE și BESV- organele ierarhic inferioare, deoarece potrivit art. 69 alin. (1) din Codul electoral, concurenții electorali pot desemna câte un reprezentant în organele electorale care i-au înregistrat, precum și în organele electorale ierarhic inferioare.

În același timp, alin. (3) al aceluiași articol sugerează faptul că reprezentanții trebuie să fie confirmați de organul electoral în care urmează să-l reprezinte pe concurentul electoral¹³.

⁷ Art. 31 și art. 118 din [Codul](#) administrativ stabilesc obligația autorității publice de a-și motiva actul administrativ adoptat

⁸ Art. 776 din [Codul](#) civil

⁹ [Circulara](#) emisă de către președintele CEC nr. 6297 din 16.10.2024

¹⁰ [Regulamentul](#) cu privire la statutul și activitatea reprezentanților concurenților electorali, adoptat de CEC prin hotărârea nr. 1129 din 18.07.2023

¹¹ Partid politic, bloc electoral, candidat independent, participant la referendum

¹² Pentru confirmarea reprezentantului se depun următoarele documente: a) cererea privind confirmarea reprezentantului, cu indicarea obligatorie a datelor de contact ale acestuia și cu anexarea, după caz, a actului de împuternicire; b) copia de pe actul de identitate al persoanei desemnate în calitate de reprezentant, valabil la data depunerii cererii de confirmare; c) copia de pe actul de studii, în cazul persoanei desemnate în calitate de reprezentant la Comisia Electorală Centrală; d) declarația pe propria răspundere cu privire la incompatibilitățile prevăzute la pct. 11 din Regulament.

¹³ Reprezentanții concurentului electoral au dreptul să participe la toate operațiunile electorale, la toate ședințele organului electoral care l-a confirmat, inclusiv în ziua alegerilor, să reprezinte interesele concurentului electoral și în alte autorități implicate în procesul electoral.

Această normă pare să împovăreze activitatea concurenților electorali, care ar trebui să depună demersuri în cadrul fiecărui BESV, în care își doresc să aibă reprezentanți în ziua alegerilor.

În acest sens, considerăm că legiuitorul trebuie să modifice normele legale, astfel încât procedura de confirmare a reprezentanților competitorilor electorali în organele electorale să fie facilă.

Ce ține de termenul depunerii actelor, vom arăta că potrivit pct. 16 din același Regulament, documentele privind confirmarea reprezentantului se depun de către subiecții vizați¹⁴ după înregistrarea acestora în calitate de concurenți electorali, însă nu mai târziu de 3 zile înainte de ziua alegerilor. În cazul organizării turului doi de scrutin sau a votării repetate, se aplică același termen-limită pentru depunerea documentelor privind confirmarea reprezentantului. Corespunzător, din momentul depunerii cererilor, organul electoral are la dispoziție trei zile pentru adoptarea hotărârii, fapt stabilit la pct. 17 din Regulamentul citat.

La fel, vom arăta că modalitatea de depunere a actelor este atât cea clasică, pe suport de hârtie, cât și cea electronică, prin intermediul poștei electronice, considerente ce reies atât din prevederile Codului administrativ¹⁵, cât și din conținutul circularei sus-menționate.

Pe această cale, urmărind scopul minimizării cazurilor analogice celor descrise în primul alineat, dar și întru eficientizarea proceselor organizaționale, în special cele ce vizează secțiile de votare din străinătate, recomandăm actorilor implicați în procesul electoral să utilizeze modalitatea de depunere a actelor pe cale electronică, deoarece aceasta vine să contribuie atât la celeritatea proceselor, cât și la trasabilitatea evenimentelor și nu în ultimul rând la un mediu înconjurător mai bun în cazul reducerii consumului de hârtie.

¹⁴ Partid politic, bloc electoral, candidat independent, participant la referendum

¹⁵ Articolul 33 din [Codul](#) administrativ

II. ORGANELE ELECTORALE

2.1. Activitatea Comisiei Electorale Centrale

Aprobarea hotărârilor cu privire la organizarea și desfășurarea turului doi al alegerilor prezidențiale. În perioada supusă observării, CEC s-a întrunit în patru ședințe și a adoptat 22 de hotărâri.

Acreditarea observatorilor. În perioada supusă observării CEC a acreditat alți 19 observatori: 13 observatori naționali din partea Asociației „Promo-LEX și 6 observatori internaționali din partea Ambasadei Ucrainei (1), Ambasadei Statelor Unite ale Americii (2) și Parlamentului European (3).

În total, turul doi al alegerilor prezidențiale va putea fi monitorizat de către 2.084 de observatori acreditați de CEC (2.068¹⁶) și CECE (16) până la data elaborării raportului. Amintim că observatorii acreditați anterior își pot desfășura activitatea și în ziua de 3 noiembrie 2024.

Aprobarea mesajelor de interes public. În intervalul de timp observat, CEC a aprobat alte două mesaje de interes public (spoturi video informative), elaborate de către CEC și AO Comunitatea pentru advocacy și politici publice „Watchdog.md”¹⁷.

Autorizarea efectuării sondajelor de opinie. În perioada de referință, CEC a autorizat efectuarea de către „DATE INTELIGENTE” S.R.L. a unui sondaj de opinie publică în perioada electorală a turului doi al alegerilor. Menționăm că, nici pentru turul doi, nu a fost solicitat și autorizat efectuarea vreunui sondaj de opinie electoral privind opțiunea de vot a alegătorilor efectuat în ziua alegerilor la ieșirea din secțiile de votare (exit-poll)¹⁸.

Totodată, și pentru această perioadă, MO Promo-LEX a identificat un caz de efectuare a unui sondaj de opinie, în limba rusă, neautorizat de către CEC. Astfel, preferințele politice ale alegătorilor după primul tur de scrutin și participarea acestora în cadrul celui de-al doilea tur de scrutin, au fost colectate de către o companie a cărei pagină web este înregistrată în România¹⁹.

Informarea publică. MO Promo-LEX subliniază că, și pentru această perioadă, au fost constatate dificultăți periodice în accesarea materialelor cu caracter electoral, în special sesizările cu privire la încălcările electorale, care se publică la rubrica „Documente de intrare/ieșire”.

Totodată, procesele-verbale privind centralizarea rezultatelor votării în afara țării au fost publicate la rubricile „Rezultate alegeri turul I” și “Rezultate referendum republican constituțional” mai târziu decât cele din țară – la 30 octombrie 2024. Reiterăm convingerea că asigurarea transparenței întregului proces este foarte importantă, iar autoritatea electorală ar trebui să asigure o informare corectă, completă și în termeni proximi a publicului larg și a tuturor subiecților procesului electoral.

2.2. Activitatea organelor electorale ierarhic inferioare

Respectarea programului de activitate. În perioada 21 – 29 octombrie 2024, observatorii Promo-LEX au întreprins cel puțin 355 vizite la organele electorale (37 CECE și 318 BESV). În 94% din vizitele întreprinse organele electorale erau deschise în timpul orelor de muncă²⁰.

¹⁶ [Acreditare observatori](#) naționali și internaționali.

¹⁷ [Mesajele de interes public](#) aprobate de către CEC.

¹⁸ [Sondajele de opinie autorizate](#) de către CEC.

¹⁹ [Sondajul neautorizat](#) de CEC. Adresa IP a paginii web a companiei vizate: [Romania](#).

²⁰ Sediile închise în timpul orelor de muncă îl aveau: CECE nr. 37 pentru localitățile din stânga Nistrului, CECE nr. 38 pentru secțiile de votare constituite în străinătate; BESV nr. 1/14; nr. 1/72; nr. 1/86; nr. 1/110; nr. 4/13; nr. 37/18 și nr. 37/22. În cazul birourilor electorale acestea aveau sediul închis în cadrul ambelor vizite întreprinse de observatorul Promo-LEX.

Modificarea componenței birourilor electorale ale secțiilor de votare (BESV). În urma analizei hotărârilor CECE privind modificarea componenței nominale a BESV, constatăm, în total, cel puțin 57 de cazuri de modificare a componenței BESV, în perioada dată. În cele mai multe cazuri membrii BESV au fost substituiți cu alți membri desemnați din rândul persoanelor incuse în Registrul funcționarilor electorali (a se vedea Tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

<i>Nr. total de membri</i>	<i>Consiliul local</i>	<i>PAS</i>	<i>PSRM</i>	<i>MAE</i>	<i>RFE</i>
57	17	6	4	6	24

III. CONTESTAȚII ȘI LITIGII ELECTORALE

3.1. Contestații depuse la CEC

În perioada 18 - 29 octombrie, conform informației de care dispune MO Promo-LEX²¹, în adresa CEC au fost depuse 7 contestații, care se referă la referendumul constituțional. Obiectul acestor contestații a vizat materialele electorale (1 caz), agitația electorală (5 cazuri) și renumărarea voturilor și infirmarea rezultatelor pentru referendumul republican la secțiile de votare de peste hotare (1 caz).

În privința acestor contestații, CEC a transmis conform competenței în adresa CECE 5 contestații și a adoptat două hotărâri²², în una dintre care a aplicat sancțiunile prevăzute de Codul electoral, cum ar fi privarea de alocații pe un termen de 4 luni. Celelalte contestații au fost depuse în ziua alegerilor și au fost expediate conform competenței în adresa CECE. Deși contestațiile care se depun în ziua alegerilor trebuie soluționate în aceeași zi, au fost cazuri²³ când acestea au fost examinate în următoarea zi.

Precizăm că MO Promo-LEX a fost în imposibilitate de a face cunoștință cu toate contestațiile susmenționate, deoarece unele dintre acestea nu sunt publicate pe pagina web a CEC. La fel, conform raportului CEC privind rezultatele organizării și desfășurării referendumului republican constituțional, s-a menționat că în adresa autorității electorale centrale au fost depuse 20 de sesizări, dar care nu au fost identificate pe pagina web a CEC la rubrica „Documente de intrare/ieșire”, cu excepția unora.

Distinct de cele expuse, menționăm că reprezentantul lui Alexandr Stoianoglo a depus o contestație la CEC cu privire la pliantele distribuite în susținerea candidatului la funcția de președinte Maia Sandu. Potrivit autorului, conținutul acestor pliante instigă la ură, promovează falsuri și îl defăimează pe Alexandr Stoianoglo. CEC a transmis spre examinare conform competenței în adresa Inspectoratului General al Poliției.

La fel, în perioada de observare Alexandr Stoianoglo a înaintat și o plângere în adresa Procuraturii Generale și a Consiliului de Egalitate, prin care a solicitat sancționarea unor persoane care ar răspândi discurs de ură. Fără de a ne expune în privința fondului cauzei examinate, dorim să accentuăm că într-un stat democratic orice acțiuni de discriminare, instigare la ură sau violență, mai ales comise prin intermediul unor mijloace de distribuție în masă, sunt condamnabile și trebuie descurajate/pedepsite. În context, la 25 octombrie Consiliul de Egalitate a adoptat o decizie, prin care a declarat plângerea inadmisibilă din lipsa competenței legale de a o soluționa și a expediat-o Direcției de poliție pentru examinare.

3.2. Contestații depuse la CECE

În perioada 18 - 29 octombrie, în adresa CECE au fost depuse 21 de contestații. Cele mai multe au fost înaintate în adresa CECE nr. 1 Chișinău (4 contestații) și CECE nr. 38 Străinătate (4 contestații).

Obiectul contestațiilor a vizat confirmarea reprezentanților concurenților electorali (4 contestații), agitația electorală (4 contestații), deficiența în listele electorale (3 contestații), neînțelegerea la înmânarea buletinelor de vot (2 contestații) și altele (8 contestații).

Organele electorale au examinat contestațiile în termenul legal, acesta variind de la 0-3 zile. Din analiza contestațiilor rezultă că majoritatea au fost înaintate în ziua votării și acestea au fost examinate în aceeași zi (12 contestații). Majoritatea contestațiilor au fost respinse sau declarate

²¹ [Hotărârea](#) CEC nr. 3147 pentru aprobarea Raportului Comisiei Electorale Centrale privind rezultatele organizării și desfășurării referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024

²² [Hotărârea](#) CEC nr. 3128 din 19.10.2024 și [hotărârea](#) CEC nr. 3138 din 24.10.2024

²³ [Hotărârea](#) CECE nr. 2 Bălți nr. 97 din 21.10.2024

inadmisibile, existând doar un singur caz de admitere a contestației, ce vizează confirmarea reprezentanților PSRM. În acest caz CECE nr. 38 a constatat că BESV 38/79 Dublin, 38/173 Setubal și 38/121 Parma, nu au examinat documentele privind confirmarea reprezentanților PSRM și a dispus prin hotărâre confirmarea acestora.

Precizăm că în procesul examinării contestațiilor, a fost identificat un caz, în care un BESV din străinătate²⁴ a examinat o contestație, care a fost expediată conform competenței de către CECE nr. 38. În contestație era invocat că în cadrul acestei secții de votare era prezent drapelul UE, fapt ce în viziunea autorului contestației reprezintă o încălcare a normelor legale privind agitația electorală. Amintim cu această ocazie că, potrivit art. 97 alin. (2) din Codul electoral, competența de examinare a contestațiilor revine CEC, CECE și Consiliului Audiovizualului, și nu BESV cum greșit a fost reținut în cauza vizată. În pofida acestui fapt, BESV a adoptat o hotărâre, prin care a declarat inadmisibilă contestația înaintată.

3.3. Acțiuni înaintate în instanțele de judecată

În perioada 18 – 29 octombrie, în instanțele de judecate au fost depuse și examinate 15 litigii cu caracter electoral. Aceste litigii au vizat agitația electorală (3 litigii), acreditarea observatorilor (3 litigii), utilizarea resurselor administrative (2 litigii), supravegherea finanțării participanților la referendum (2 litigii), implicarea minorilor în campania electorală (2 litigii), publicitatea electorală (1 litigiu), altele (2 litigii). Instanțele de judecată au examinat litigiile în termen legal, acesta variind între 0-5 zile.

Instanțele de judecată au adoptat soluții de respingere a acțiunilor/recursurilor în 10 cazuri. În celelalte cinci cazuri instanțele au decis să declare inadmisibile acțiunile/recursurile. În această perioadă instanțele de contencios administrativ nu au admis nicio acțiune/recurs.

MO Promo-LEX constată că în perioada de referință instanțele de judecată au fost mai operative decât în precedentele perioade observate, existând trei cazuri în care litigiile au fost examinate chiar în ziua depunerii acțiunilor.

3.4. Activitatea organelor de drept

La 21 octombrie CNA a anunțat că a desfășurat zeci de percheziții și aplicat sechestre pe circa 11 milioane lei în dosare de finanțare ilegală a unei formațiuni politice, corupere și trafic de influență²⁵. În același comunicat CNA informează despre faptul că sunt 12 persoane, arestate în dosarele pornite de CNA.

La 22 octombrie poliția a comunicat²⁶ că a desfășurat acțiuni de documentare în privința 400 persoane, pentru primirea mijloacelor bănești în schimbul voturilor.

La 24 octombrie IGP a organizat un briefing de presă²⁷, în care a anunțat că în ultimele două luni, circa 39 milioane de dolari au fost transferați în R. Moldova cu scopul de corupere electorală. În acest sens poliția a documentat 138 mii de numere telefonice – utilizatori, care au interacționat cu aplicația PSB (dezvoltată pentru clienții PromsvyazBank). În cadrul acțiunilor, au fost ridicate mijloace bănești în sumă de 175 mii de lei.

La 25 octombrie poliția a informat²⁸ despre faptul că a încheiat 295 procese-verbale cu privire la constatarea contravenției de corupere electorală pasivă, care au fost expediate conform competenței CNA. La fel, în aceeași zi poliția a comunicat²⁹ despre aplicarea arestării preventive

²⁴ BESV nr. 38/9 Sofia, Republica Bulgaria

²⁵ [Comunicat](#) CNA din 21.10.2024

²⁶ [Comunicatul](#) poliției din 22.10.2024

²⁷ [Briefing](#) de presă organizată de poliție la 24.10.2024

²⁸ [Comunicatul](#) poliției din 25.10.2024

²⁹ [Comunicatul](#) poliției din 25.10.2024

pe un termen de 30 zile în privința unei persoane, reținute pentru coruperea alegătorilor în cadrul scrutinului electoral și în privința altei persoane pentru un termen de 20 zile, care este învinuită că ar fi avut rol de coordonator al procesului de corupere electorală³⁰. Totodată, a fost comunicat³¹ că poliția din Sîngerei a încheiat alte 30 de procese verbale cu privire la contravenția de coruperea electorală pasivă, care au fost expediate conform competenței CNA. Tot în aceeași zi poliția a informat despre pornirea unei cauze penale în baza sesizării Promo-LEX, ce viza încălcarea secretului votului³².

La 26 octombrie poliția a informat³³ despre faptul că a încheiat 341 de procese verbale cu privire la contravenție pe faptul coruperii electorale pasive, care au fost expediate conform competenței CNA. În aceeași zi poliția a anunțat³⁴ despre faptul că a documentat mai multe persoane, care mergeau în stînga Nistrului pentru a ridica mijloace financiare transferate prin intermediul sistemului PSB. Au fost documentate persoane care ar ridica sume în mărime de 1200 lei.

La 28 octombrie 2024 Procuratura Generală a organizat o conferință de presă³⁵, în care a menționat că serviciile speciale rusești au elaborat o schemă de transfer a banilor în Republica Moldova. Procurorul general, Ion Munteanu a spus în conferința de presă din 28 octombrie că schema este parte a „războiului hibrid” și este aplicată de formațiunile subordonate lui Ilan Șor din primăvara 2024. S-a mai menționat că în total au fost deschise în jur de 140 de mii de conturi la banca rusească PromsvyazBank, bancă din Federația Rusă.

La 30 octombrie CNA a anunțat³⁶ despre faptul că examinează circa 1000 de procese verbale cu privire la contravenție pe faptul coruperii electorale pasive și a aplicat amenzi în valoare de peste două milioane lei.

MO Promo-LEX a observat că în perioada de referință organele de drept și-au intensificat activitățile de contracarare a fenomenului de corupere electorală. Salutăm aceste acțiuni, însă ne exprimăm îngrijorarea în privința capacității organelor de drept de a soluționa rapid volumul mare de fapte sesizate.

În acest context, dorim să atragem atenția și asupra apariției în spațiul public a unei liste de aproximativ opt mii de persoane, care se pretinde că ar fi membri/ activiști/ simpatizanți ai formațiunilor politice care stau în spatele coruperii electorale. Publicarea unei asemenea liste, în condițiile în care nu se cunoaște proveniența acesteia, veridicitatea informației dar și scopul publicării, încalcă anumite drepturi ale omului (dreptul la viața privată și cele conexe acestuia, dreptul la libertatea de asociere sub aspectul preferințelor politice și libertatea individuală și siguranța persoanei).

Pe lângă eforturile de documentare și contracarare a fenomenului de corupere electorală, în perioada de observare Poliția și-a intensificat inclusiv comunicarea³⁷ cu societatea în scopul informării cetățenilor despre pericolele asociate cu luarea sau darea mitei electorale. Astfel, Poliția a difuzat mai multe mesaje informative, de prevenire a coruperii electorale, atât prin intermediul SMS, cât și prin intermediul difuzorilor TV.

³⁰ [Comunicatul](#) poliției din 25.10.2024

³¹ [Comunicatul](#) poliției din 25.10.2024

³² [Comunicatul](#) poliției din 25.10.2024

³³ [Comunicatul](#) poliției din 26.10.2024

³⁴ [Comunicatul](#) poliției din 26.10.2024

³⁵ [Conferința de presă](#) din 28.10.2024, organizată de Procuratura Generală

³⁶ [Comunicat](#) CNA din 30.10.2024

³⁷ [Poliția](#) expediată mesaje SMS în vederea informării societății despre riscurile asociate cu coruperea electorală

IV. PRESTAȚIA COMPETITORILOR ELECTORALI

4.1. Activitatea concurenților electorali

Potrivit prevederilor cadrului legal³⁸, campania electorală pentru al doilea tur de scrutin începe după stabilirea datei celui de-al doilea tur de scrutin prin hotărârea CEC, dar nu mai târziu de 10 zile înainte de ziua alegerilor. Hotărârea CEC privind organizarea celui de-al doilea tur de scrutin a fost adoptată la 23 octombrie 2024.

În perioada 23 - 29 octombrie 2024, potrivit observatorilor Promo-LEX, cei doi concurenți electorali au desfășurat cel puțin 268 de activități de promovare (a se vedea tabelul nr. 2), dintre care 57% au fost desfășurate pentru Alexandr Stoianoglo (PSRM), iar 43% - Maia Sandu (PAS).

Tabelul nr. 2 – Activitățile de campanie desfășurate

<i>Activități observate</i>	<i>Alexandr Stoianoglo (PSRM)</i>	<i>Maia Sandu (PAS)</i>	<i>Total</i>
Distribuirea materialelor de informare	151	98	249
Întâlniri cu alegătorii	1	13	14
Dezbateri electorale	1	2	3
Proteste/flashmob-uri		2	2
TOTAL	153	115	268

Cele mai utilizate forme de agitație electorală au fost distribuirea materialelor electorale de informare (ziare, flyere, afișe) – 93% din activități, și întâlnirile cu alegătorii – 5%.

În funcție de locația în care au avut loc activitățile, cele mai multe – 18% - au fost în mun. Chișinău, urmat de Bălți – 16% și Dondușeni - 7%.

4.2. Publicitatea electorală

În perioada monitorizată, observatorii Promo-LEX au observat cel puțin 872 de situații în care a fost utilizată publicitatea electorală în vederea promovării candidaților la funcția de președinte (a se vedea tabelul nr. 3). Cele mai utilizate forme au fost materialele informative printate (pliante, flyere) – 28%, urmate de publicitatea stradală (billborduri, panouri, corturi etc.) – 23%, și publicitatea în internet – 21%.

Tabelul nr. 3. Cazuri de utilizare a publicității electorale

<i>Tip publicitate</i>	<i>Alexandr Stoianoglo (PSRM)</i>	<i>Maia Sandu (PAS)</i>	<i>Total</i>
Ziare, pliante, flyere etc.	148	96	244
Panouri stradale, corturi	130	71	201
Google Ads	115	69	184
Veste, genți, chipiuri etc.	110	41	151
Postări sponsorizate	4	71	75
Spoturi video	2	14	16
Presa scrisă		1	1
TOTAL	509	363	872

Din totalul cazurilor raportate, 58% au fost pentru promovarea lui Alexandr Stoianoglo (PSRM), iar 42% - Maia Sandu (PAS).

Regulile de utilizare și distribuire a publicității electorale sunt prevăzute în Regulamentul CEC privind modul de furnizare, distribuire și difuzare a publicității politice, electorale și a mesajelor de interes public³⁹ (în continuare Regulament). Potrivit pct. 76 al acestuia, **este interzisă amplasarea publicității electorale** pe pavilioanele stațiilor de transport public, pe arbori și/sau prin vătămarea/distrugerea de arbori, pe piloni, în cimitire, lăcașuri de cult, scuaruri, parcuri, grădini publice, pe troițe, partea exterioară a geamurilor și balcoanelor blocurilor de locuit, gardurilor gospodăriilor private, precum și pe elementele de împrejmuire a acestora etc.

³⁸ Art. 70. Alin. (3) [Cod electoral](#).

³⁹ [Regulamentul CEC](#) privind modul de furnizare, distribuire și difuzare a publicității politice, electorale și a mesajelor de interes public, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1155 din 4 august 2023.

Amplasarea afișajului publicitar în afara locurilor stabilite constituie contravenție și se sancționează conform Codului contravențional.

Contrar celor expuse, au fost observate cel puțin 3 cazuri de plasare/distribuire a publicității electorale în locuri neautorizate (pe garduri, piloni, stații publice etc.). Dintre acestea, în două cazuri a fost vizată Maia Sandu (PAS), iar într-un caz - Alexandr Stoianoglo (PSRM).

4.3. Utilizarea abuzivă a resurselor administrative

În perioada monitorizată, au fost constatate cel puțin 8 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, fiind vizată Maia Sandu (PAS).

La 25 octombrie 2024, deputata PAS, Ina Coșeru, și consiliera prezidențială, Iuliana Cantaragiu, au avut o întâlnire electorală cu angajații Primăriei com. Lencăuți, Ocnița, în timpul orelor de muncă.

La 26 octombrie 2024, Dumitru Alaiba, ministrul Dezvoltării Economice și Digitalizării, a distribuit materiale poligrafice pentru promovarea candidatei Maia Sandu (PAS) în Cimișlia.

La 27 octombrie 2024, pe rețelele de socializare META, PAS Youth Cahul a fost postat un spot video în care se promovează proiectele implementate prin programul "Satul European" în satele din raionul Cahul, menționându-se că lucrările au fost efectuate datorită Maiei Sandu (PAS).

La 24 octombrie 2024, în or. Ungheni, în timpul orelor de muncă (la ora 16:00), a avut loc adunarea generală cu părinții elevilor LT Vasile Alecsandri. În cadrul acesteia, s-a discutat despre reușitele elevilor, despre provocări, etc. De asemenea, cu un discurs a venit și președintele raionului Dionisie Ternovschi (PAS), care a promis că va ajuta instituția să obțină finanțare pentru construcția unei săli sportive, dar cu o condiție: susținerea parcursului european și a Maiei Sandu (PAS).

De asemenea, în timpul săptămânii de lucru, în 2 cazuri a fost observată efectuarea agitației electorale de un deputat PAS în zilele de lucru, în timpul orelor de muncă – Mariana Cușnir (24 și 25 octombrie 2024, la Orhei). Cu referire la activitatea deputaților, reiterăm că legislația prevede clar cum trebuie să fie organizat regimul de lucru al Parlamentului⁴⁰.

Pe rețele de socializare⁴¹ ambasadorul Republicii Moldova în România, Victor Chirilă, acesta se adresează cetățenilor „să nu se lasă amăgiți de „cai troieni””, idee lansată de candidatul la funcția de președinte, Maia Sandu în cadrul dezbaterilor electorale din 27.10.2024⁴², dar și distribuie mesajele de agitație electorală a Maiei Sandu⁴³. Totodată, și ambasadorul Republicii Moldova în Regatul Belgiei, Viorel Cibotaru a distribuit un mesaj de susținere a Maiei Sandu⁴⁴.

Evidențiem că una din atribuțiile ambasadorilor Republicii Moldova, aflați în misiune peste hotare constă în acordarea de asistență și protecție cetățenilor Republicii Moldova, persoane fizice și juridice, aflate peste hotare. Exercițarea acestei atribuții ar trebui să se desfășoare strict sub imperativul acestei funcții, în spiritul acordării de asistență și protecție a cetățenilor Republicii Moldova și nu pentru scopuri electorale. Ambasadorii, fiind persoane cu funcție de demnitate publică, au obligația de a se abține de la utilizarea resurselor administrative, acestea manifestându-se inclusiv prin prestigiul și prezența publică ce decurge din poziția de ambasador.

⁴⁰ Art. 102 din [Legea](#) nr. 797 din 02 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului.

⁴¹ [Postarea](#) din 27.10.2024 a ambasadorului Republicii Moldova în România, Victor Chirilă

⁴² [Dezbaterile electorale](#) din 27.10.2024

⁴³ Postările din [29.10.2024](#) și [30.10.2024](#) a ambasadorului Republicii Moldova în România, Victor Chirilă

⁴⁴ [Postarea](#) din 27.10.2024 a ambasadorului Republicii Moldova în Regatul Belgiei, Viorel Cibotaru

4.4. Implicarea cultelor religioase și sindicatelor în agitația electorală

Efectuarea agitației electorale de către organizațiile necomerciale, sindicate, patronate, reprezentanții cultelor religioase, desfășurată inclusiv în lăcașele de cult, în cadrul campaniei electorale se sancționează⁴⁵. De asemenea, cadrul legal⁴⁶ interzice finanțarea ori susținerea materială sub orice formă a competitorilor electorali de către organizațiile necomerciale, sindicale, organizațiile de binefacere sau religioase.

Contrar celor expuse, constatăm că la 25 octombrie 2024, Roman Botezat, preot paroh la Parohia Ortodoxă Română "Acoperemântul Maicii Domnului" din or. Donușeni a publicat pe pagina sa de socializare mai multe postări prin care argumentează de ce ar trebui să fie votată Maia Sandu la 3 noiembrie 2024 (aportul acesteia în menținerea bunelor relații cu România, care a dus la donația a mai multe microbuze școlare pentru copiii, construcția bisericii "Acoperământul Maicii Domnului" din Donușeni, construcția Centrului pastoral-social "Episcop Partenie Ciopron" din or. Donușeni etc.).

Efectuarea agitației electorale a fost observată și în cazul sindicatelor. Astfel, la 28 octombrie 2024, pe pagina de Facebook a Federației sindicale a educației și științei a fost plasat mesajul președintelui Federației, Ghenadie Donos, în numele Biroului Executiv al Federației, prin care îndeamnă membrii de sindicat, întreaga societate să spună „un DA ferm, în continuare, viitorului european al Republicii Moldova, cu un candidat la funcția de președinte a țării, care a deschis onest și cu demnitate calea țării noastre spre Uniunea Europeană, care se asociază cu vectorul european al Republicii Moldova! Votăm viitorul european! Salvăm Moldova!”⁴⁷. Acest mesaj este unul de agitație electorală în favoarea candidatei Maia Sandu (PAS), care a adoptat sloganul „Salvăm Moldova” înainte de turul II al alegerilor prezidențiale. Totodată, și PAS a distribuit mesajul de agitație electorală a Federației⁴⁸.

4.5. Acte de intimidare/PR negru

În contextul desfășurării activităților de campanie electorală pentru turul al doilea al alegerilor prezidențiale, au fost observate activități de campanie negativă.

Astfel, în perioada monitorizată, a fost observată distribuirea de către reprezentanții candidatei Maia Sandu (PAS) a materialelor electorale (flyere tipărite într-un tiraj de aproximativ 666.000 de exemplare) prin care sunt promovate 6 ipoteze/prognoze principale în cazul în care va fi ales ca președinte contracandidatul acesteia: revenirea bandiților fugari și acapararea puterii de aceștia; un președinte nerespectat de nimeni din exterior; închiderea pieței europene; pericol pentru libera circulație a cetățenilor în UE; emigrarea tinerilor, stoparea ajutoarelor financiare din UE, pericol de a fi implicați în război.

La 26 octombrie 2024, pe rețelele de socializare ale reprezentanților PR a fost distribuit un spot video în care sunt aduse mai multe argumente de a vota împotriva candidatei Maia Sandu (PAS), acesteia fiindu-i invocate mai multe acțiuni nepopulare, așa ca închiderea mai multor instituții de învățământ, a presei de opoziție, majorarea prețului la gaz etc.

La 26 octombrie 2024, pe rețelele de socializare a fost postat un spot video în care consilierii locali PAS din s. Gura Bîcului, Anenii Noi, au agresat verbal agitatorii care distribuiau ziare în susținerea

⁴⁵ Art. 52, alin. (2) [Cod contravențional](#).

⁴⁶ Art. 54, alin. (5) [Cod electoral](#).

⁴⁷ [Postarea](#) de pe pagina de rețele sociale a Federației sindicale a educației și științei, din 28 octombrie 2024.

⁴⁸ [Postarea](#) de pe pagina de rețele sociale a PAS din 29 octombrie 2024.

candidatului Alexandr Stoianoglo (PSRM) prin localitate, acuzându-i că ar afecta opinia alegătorilor.

La 27 octombrie 2024, la Basarabeasca, un billboard în susținerea candidatei Maia Sandu (PAS) a fost vandalizat, fiind stropit cu vopsea neagră.

La 28 octombrie 2024, în mun. Bălți, pe un bloc de locuit, a fost raportat că un grup de persoane neidentificate au instalat un banner de aproximativ 48 mp, pe care apare imaginea candidatei Maia Sandu (PAS) îmbrăcată în echipament militar, cască pe cap și o armă (pușcă) în mâini (asimilarea imaginii acesteia cu imaginea războiului).

La 28 octombrie în cadrul unui briefing de presă și a unui comunicat, PSRM a relatat despre un caz care a avut loc în sectorul Buiucani, mun. Chișinău⁴⁹, în care mai multe persoane (presupuși susținători ai Maiei Sandu (PAS)) au agresat fizic doi agitatori ai PSRM, unul dintre care a fost transportat la spitalul de urgență în stare gravă⁵⁰. Pe acest caz, a fost depusă o plângere la poliție.

⁴⁹ Postarea de pe [Telegram](#) a incidentului descris.

⁵⁰ [Briefing de presă](#) susținut de vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova, Vlad Batrîncea din 28 octombrie 2024, [comunicatul](#) PSRM din 28 octombrie 2024.

V. FINANȚAREA ALEGERILOR ȘI A CAMPANIEI ELECTORALE

5.1. Raportarea financiară la CEC

În perioada monitorizată, concurenții electorali urmau să depună un raport financiar pentru finanțarea campaniei electorale pentru cel de-al doilea tur de scrutin – la 28 octombrie 2024. Atât Maia Sandu (PAS), cât și Alexandr Stoianoglo (PSRM), au depus rapoartele în termenul legal prevăzut.

CEC a asigurat publicarea acestora pe pagina sa oficială, însă în același format neprietenos utilizatorilor finali (fără respectarea principiilor datelor deschise, în format reutilizabil).

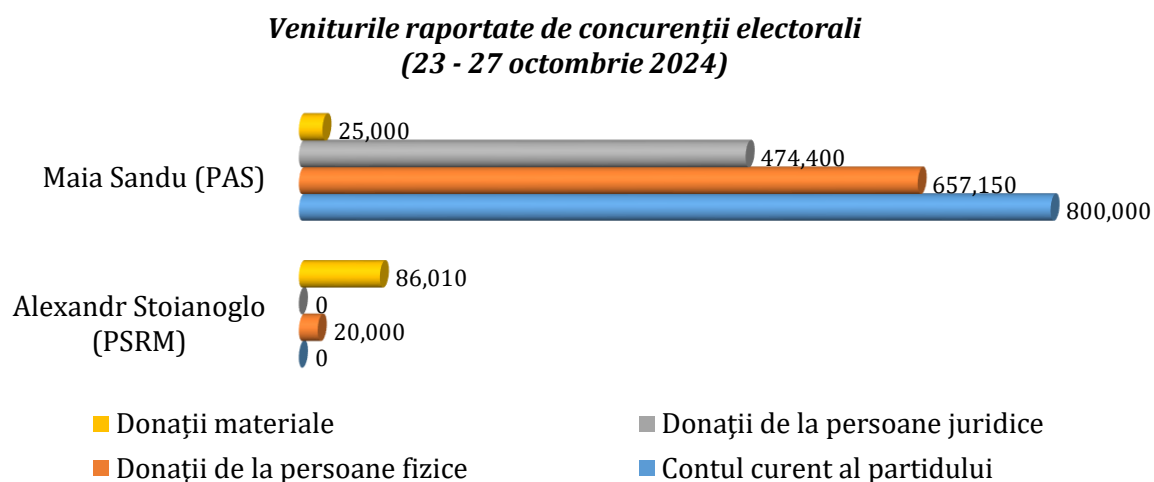
5.2. Veniturile și cheltuielile raportate la CEC

5.2.1. Veniturile raportate și sursa acestora

Pentru perioada 23 – 27 octombrie 2024, cei doi concurenți electorali au raportat venituri în valoare totală de 2.062.560 de lei, dintre care 111.010 de lei – din donații materiale (5% din totalul veniturilor declarate). De asemenea, menționăm că la sfârșitul primului tur de scrutin, contul "Fond electoral" al lui Alexandr Stoianoglo (PSRM) înregistra o valoare de 1.926.865 de lei, iar cel al candidatei Maia Sandu (PAS) – de 42.458 de lei.

Cele mai multe venituri au fost declarate de Maia Sandu (PAS) – 95% (1.956.550 de lei) din totalul acestora, iar 5% (106.010 de lei) - de Alexandr Stoianoglo (PSRM) - a se vedea graficul nr. 1.

Graficul nr. 1

În funcție de sursa veniturilor, constatăm următoarea situație:

- 39% (800 mii de lei) au fost mijloacele financiare transferate din contul curent al PAS în contul „Fond electoral” al Maiei Sandu (PAS), banii fiind din alocații de la bugetul de stat;
- 33% (677 mii de lei) au fost din donații de la persoane fizice;
- 23% (474 mii de lei) au fost din donații financiare de la persoane juridice;
- 5% (111 mii de lei) au fost din donații materiale.

În cazul donațiilor materiale raportate, 77% dintre acestea au fost sub forma lucrărilor și serviciilor, iar 23% au fost sub formă de bunuri.

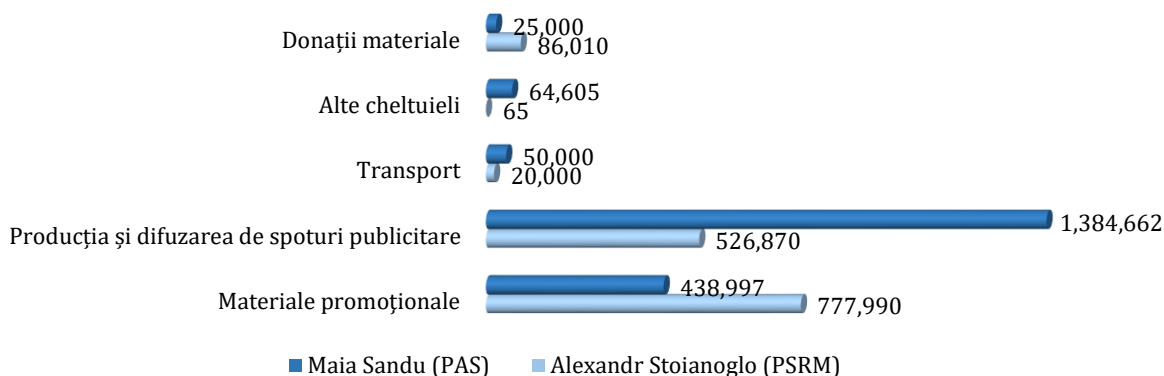
5.2.2. Cheltuielile declarate și destinația acestora

Pentru perioada 23 – 27 octombrie 2024, cei doi concurenți electorali au declarat cheltuieli în valoare totală de 3.374.198,14 de lei, dintre care 111.010 de lei au fost din donații materiale.

Cele mai multe cheltuieli au fost declarate de Maia Sandu (PAS), în cazul căreia au fost raportate 58% din totalul cheltuielilor raportate, iar în cazul lui Alexandr Stoianoglo (PSRM) - 48% (a se vedea graficul nr. 2).

Graficul nr. 2

Cheltuielile declarate de concurenții electorali (23 - 27 octombrie 2024)

În funcție de destinația cheltuielilor financiare raportate, cele mai multe – 57% au fost pentru producția și difuzarea de spoturi publicitare, urmat de cheltuielile pentru materialele promoționale – 36%, și, respectiv, cheltuielile din donații materiale – 3% (a se vedea graficul nr. 2).

5.3. Monitorizarea civică a finanțării campaniei electorale

În baza rapoartelor completate de observatorii Promo-LEX, au fost estimate cheltuielile concurenților electorali, Maia Sandu (PAS) și Alexandr Stoianoglo (PSRM), efectuate în perioada 23 – 27 octombrie 2024. După estimarea acestora, cheltuielile respective au fost contrapuse cu cheltuielile declarate la CEC în rapoartele privind finanțarea campaniei electorale. Drept repere metodologice pentru estimarea cheltuielilor au fost aplicate prețurile minime de piață identificate pentru serviciile, bunurile și lucrările utilizate în scop de agitație electorală.

Menționăm că prețurile respective au fost aplicate uniform pentru ambii concurenți electorali. În legătură cu acest aspect, considerăm că pot exista unele divergențe între costurile aplicate de Promo-LEX și cele indicate de competitorii electorali (atât la raportarea cheltuielilor financiare, cât și a cheltuielilor din donații materiale).

5.3.1. Estimarea cheltuielilor pentru campania electorală

În perioada de monitorizare, observatorii Promo-LEX au raportat despre organizarea întrunirilor electorale, de distribuire a materialelor electorale, a activităților cu implicarea agitatorilor/voluntarilor și deplasarea acestora în localitățile RM, precum și despre publicitatea sponsorizată pe rețelele sociale⁵¹, dar și utilizarea publicității în rețeaua internet prin transmiterea live a diverselor evenimente organizate în scop de promovare⁵².

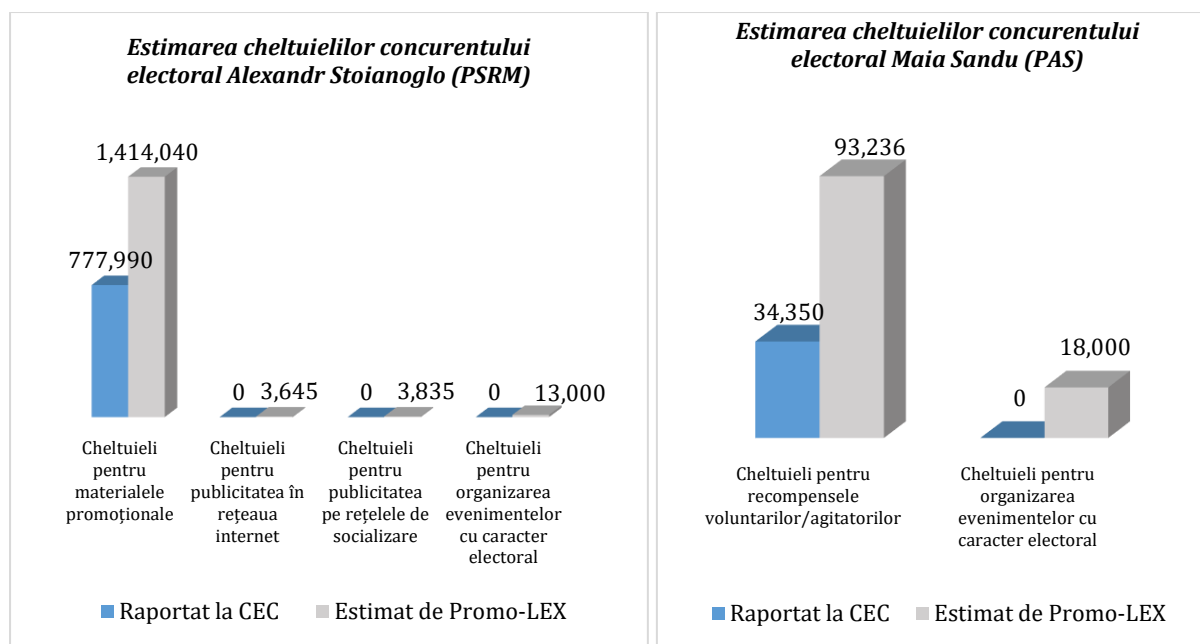
În contextul celor relatate, pentru activitățile de campanie electorală desfășurate de cei 2 concurenți electorali, MO Promo-LEX a estimat cheltuieli neraportate în valoare de cel puțin **733.416 de lei**. Cele mai multe cheltuieli neraportate din totalul cheltuielilor estimate au fost în

⁵¹ La fel, au fost observate și cheltuieli pentru publicitate cu mesaje anti-guvernare și împotriva PAS, în valoare de cel puțin 64.211 de lei, realizate de Veaceslav Platon.

⁵² Reamintim despre imposibilitatea de a estima cheltuielile pentru Google Ads, respectiv din sumele declarate au fost excluse cheltuielile suportate pentru aceste servicii.

cazul Alexandr Stoianoglo (PSRM) – 90%, în valoare de 656.530 de lei. Pentru concurentul electoral Maia Sandu (PAS) au fost estimate drept neraportate cheltuieli în valoare de 76.886 de lei (a se vedea graficul nr. 1)

Graficul nr. 3 Estimarea cheltuielilor concurenților electorali

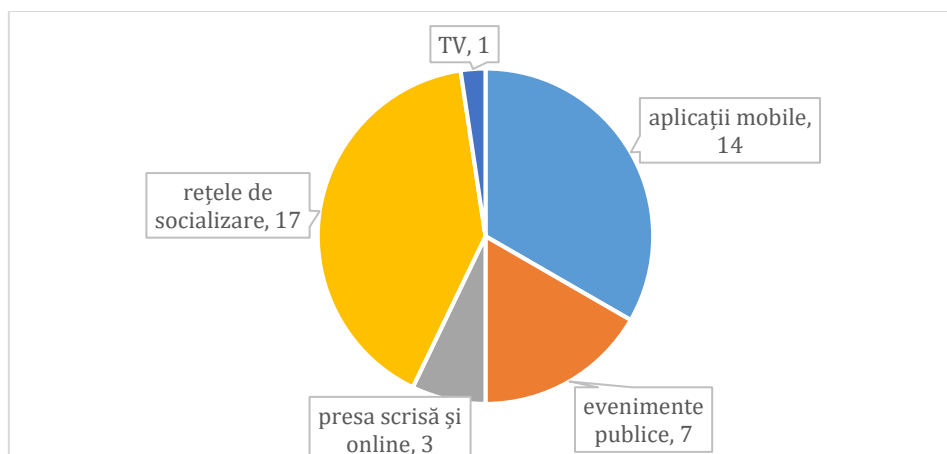

În funcție de destinația cheltuielilor estimate drept neraportate, cele mai multe au fost estimate pentru materiale promoționale (636.050 de lei) – **87%**, urmat de recompensele voluntarilor/agitatorilor (58.886 de lei) – **8%**, organizarea evenimentelor (31.000 de lei) – **4%**, publicitatea pe rețele de socializare (3.835 de lei) - **1 %**, și utilizarea publicității în rețeaua internet (3.645 de lei).

VI. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE

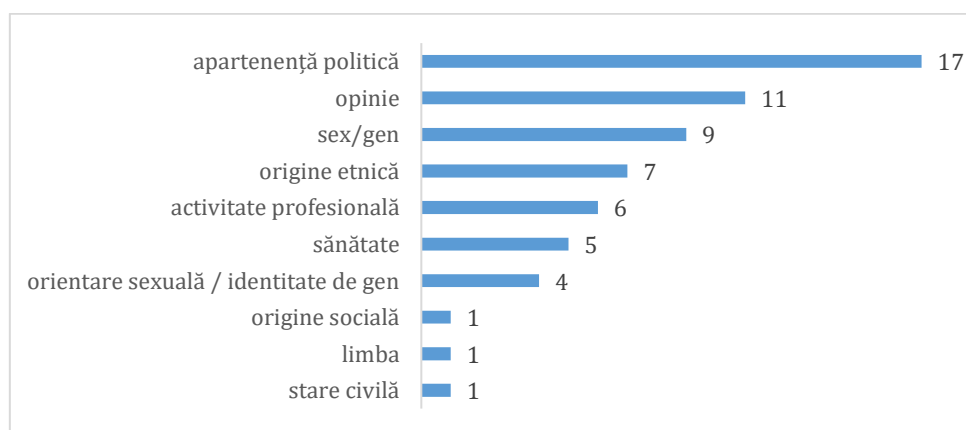
În perioada 7 – 24 octombrie 2024, au fost identificate cel puțin 42 de cazuri de discurs de ură și alte forme de manifestare a intoleranței. Dintre acestea, 41 de cazuri au avut loc în context electoral. Majoritatea cazurilor (31 de cazuri) au fost răspândite prin intermediul aplicațiilor mobile și rețelelor de socializare (a se vedea graficul nr. 4).

Graficul nr. 4. Categoriile generale de surse

Criteriile „apartenența politică”, „opinie” și „sex/gen” au stat cel mai des la baza discursurilor de ură (a se vedea graficul nr. 5). Bărbații (26 de cazuri) cu vârsta cuprinsă între 35 și 50 de ani (15 cazuri) au utilizat cel mai des discursul de ură. Cele 41 de cazuri de discurs de ură au fost vizualizate de peste 2 milioane de ori și distribuite de peste 20 de mii de ori.

Graficul nr 5. Criteriile care au stat la baza discursurilor de ură

În această perioadă, cazurile de discurs de ură au luat forma promovării de stereotipuri, limbaj sexist, discurs homofob, promovarea și justificarea discriminării, precum și incitări la acțiuni violente.

Promovarea stereotipurilor de gen și limbajul sexist au fost utilizate atât în raport cu candidatele, cât și în raport cu candidații. În ambele cazuri, scopul acestora a fost de a denigra și umili persoanele pe criteriile de „sex” și „gen”. De exemplu, în cadrul unui protest organizat de „Izvorul Speranței” o organizație neguvernamentală înființată de un grup de bloggeri în anul 2022, Dina Carpinschi a afirmat:

«Все эти 4 года оно (n. tr. Maia Sandu) гуляло на наши деньги, устраивало праздники на миллионы. Конечно есть не очень удачные дни — это когда она пошла на шопинг и купило

почему-то радары вместо платьев. Ну не важно. Каждая женщина имеет право на какие-то мелкие вещи, которые ей потом не нужны в гардеробе.»⁵³

Un exemplu de promovare a violenței față de femei în politică a fost identificat în Telegram. O imagine în care apare un obiect care se aseamănă cu un morman de lemne așezate sub forma unui rug este însoțit de următorul text:

«Возле Port Mall появился странный объект. Неужели ведьму сжигать будут? Так, место выбрано неправильно. WTF?! Подсказываем, двигать нужно по адресу: бульвар Штефана чел Маре, 154 (adresa Președinției Republicii Moldova).»⁵⁴

Atât înainte de 20 octombrie 2024, cât și după turul I al alegerilor prezidențiale, criteriul „origine etnică” s-a regăsit la baza discursurilor de ură. Ca și în cazul criteriilor „orientare sexuală,” și „identitate de gen”, criteriul „origine etnică” a stat la baza diferitelor forme de discurs de ură, de la promovarea stereotipurilor, până la promovarea și justificarea discriminării. De exemplu, promovarea stereotipurilor față de romi, de evrei și față de găgăuzi s-au regăsit în mai multe mesaje publice:

„Găgăuzii de natura lor sunt trădători și hoți. Să nu aveți în ei încredere niciodată.”⁵⁵

«Только нам она напоминает цыганку, которая пытается на улице разводить людей на деньги? Достань из кошелька, зажми в кулачке, а я возле него пошепчу. А если ты этого не сделаешь - то замуж не выйдешь.»⁵⁶

„Un evreu nișiodată nu o să facă ceva pentru voi, el o să facă numai pentru dânsu (n. tr. Ilan Șor).”⁵⁷

„[...] un moldovean adevărat niciodată nu votează un găgăuz. Găgăuz înseamnă trădător de țară.”⁵⁸

Și în cazul mesajelor de instigare la discriminare și violență pe criteriu de „opinie politică” și „apartenență politică” au fost identificate cazuri în mediul online atât înainte de turul I al alegerilor prezidențiale, cât și după data de 20 octombrie.

De exemplu, un susținător al partidului politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova” a afirmat în cadrul unui material video:

“Как жаль что Игорь Николаевич (n. tr. Igor Dodon) призывает к сдержанности. По мне, я бы мочил бы и мочил бы этих Тарлевых, Ворониных, особенно это Усатое говно, который сам не понимает что он несёт.”⁵⁹

Cu toate acestea, numărul redistribuirilor discursurilor de instigare la discriminare și violență a crescut după publicarea rezultatelor alegerilor prezidențiale și a referendumului republican constituțional.

Un mesaj de incitare la discriminare a fost publicat de Anastasia Nichita, campioană mondială și europeană, în adresa persoanelor care au votat pentru opțiunea „Nu” în cadrul referendumului republican constituțional:

„Propun să fie extrase toate pașapoartele românești la cei care au votat NU în Uniunea Europeană. Iar moldovenii din Europa care au votat NU să fie deportați în Republica Moldova, stai nu în Siberia mai bine!”⁶⁰

⁵³ Dina Carpinschi, [Protest](#), Izvorul Spranței, 8 octombrie 2024, min.: 00:42, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁵⁴ Necunoscut, [Postare](#), WTF Moldova, Telegram, 23 octombrie 2024, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁵⁵ Iura Dascălu Popovici, [Postare](#), Facebook, 15 octombrie 2024, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁵⁶ Necunoscut, [Postare](#), WTF Moldova, Telegram, 24 octombrie 2024, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁵⁷ Marin Andonii, [LIVE](#), TikTok, 10 octombrie 2024, ultima accesare: 10 octombrie 2024.

⁵⁸ Radu Dutcovici, [LIVE](#): Radu Dutcovici despre rezultatele alegerilor, Facebook, 21 octombrie 2024, min.: 07:51, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁵⁹ Nicolai Balan, [Material video](#), TikTok, 11 octombrie 2024, min.: 04:22, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶⁰ Anastasia Nichita, [Postare tip istorie](#), Instagram, 21 octombrie 2024, ultima accesare: 21 octombrie 2024.

Radu Dutcovici, activist, a incitat la discriminare împotriva reprezentanților Bisericii Ortodoxe despre care s-a scris în presa din Republica Moldova că ar fi mers într-un pelerinaj în Federația Rusă organizat și finanțat de Patriarhia Rusă⁶¹. Acesta a afirmat:

„Pe ăștia care au fost la Moscova, am fost, am alergat la aeroport, am fost să deconspir, să arăt. Am publicat informații de la oameni. Unde-s arestați pochii? Biserica a lucrat împotriva referendumului și împotriva Maiei Sandu. Mă refer la Biserica Rusească. Agenții Kremlinului. Agenții KGB, FSB, au lucrat împotriva interesului național, împotriva interesului și vectorului european, împotriva viitorului european, împotriva păcii au lucrat. Arestați toți agenții, deportați! Să-i scoată din biserică. Să facă cum o făcut în Ucraina, să-i dea pe mâna ucrainenilor. Iaca așa trebuie să le facă. Acțiune vrem să vedem.”⁶²

Un caz de instigare la violență, publicat în rețelele de socializare, conform declarației autorului⁶³, în anul 2023, a fost republicat de alte surse și a devenit viral în mediul online, fiind prezentat ca un mesaj al unui susținător al candidatei Maia Sandu și al partidului politic Partidul „Acțiune și Solidaritate”. Acest material nu este disponibil pe conturile autorului, însă a fost distribuit de cel puțin opt surse, în special în Telegram, și a fost vizualizat de peste 39 de mii de ori.

„...eu să fiu președinte măcar pe o săptămână, deci aș impune poporului din Republica Moldova, aș impune un test obligatoriu format din vreo 30-40 de întrebări din diferite domenii precum limba română, istorie, geografie, logică, matematică, da, și toți aiștea care iau mai puțin de 60-70 de procente să șibă împușcați în cap pentru că altfel cum curățim Republica Moldova de toți moldoboi, altfel nu-i posibil. Dar dacă așteptăm să moară generațiile iestea despre care am vorbit anterior, avem mult timp de așteptat pentru că aiștea au mai făcut copchii și copchii lora tot așa «Băi, că înainte era ghine. Iaca mie mâca ni-o zîs, tîca ni-o zîs. Cu rușii? Cu rușii trăiem ghini». Deci aiștea trebuie împușcați în cap numai că... altfel rămânem degradați încă vreo 200 - 300 de ani.”⁶⁴

În contextul campaniei electorale, dar și a acțiunilor organelor de drept cu privire la combaterea coruperii electorale și a finanțării ilegale a partidelor politice, Vladimir Vitiuc, ex-deputat în Parlamentul Republicii Moldova, a devenit ținta dezumanizării și a instigării la violență din partea colegilor de partid (partidul politic „Șor”, declarat neconstituțional prin hotărârea Curții Constituționale din 19 iunie 2023⁶⁵). Acest lucru s-a întâmplat după ce Vladimir Vitiuc a depus declarații în fața organelor de urmărire penală. În cadrul unui protest organizat de blocul politic „VICTORIA”, un reprezentant al acestui bloc a afirmat:

«Друзья, всем добрый день. Мы приехали к вам из города Бельцы. Витюк, как раз, из города Бельцы. К сожалению, мы хотели вызывать службу дератификации. Это служба, которая очищает здание от разных вредных грызунов, от крыс, от мышей. И вот та главная крыса, которая сегодня могла подраться в это здание, решила всё-таки сегодня отказаться от визита в это здание. Видимо почувствовал, что произойдет.”⁶⁶

⁶¹ Radio Europa Liberă, [articol](#) „Aproape 500 de preoți și enoriași din Moldova au mers în pelerinaje la Moscova, finanțate de Patriarhia Rusă”, 23 septembrie 2024, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶² Radu Dutcovici, [LIVE](#): Radu Dutcovici despre rezultatele alegerilor, Facebook, 21 octombrie 2024, min.: 21:17, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶³ Daniel Catruc, [Declarație video](#), Facebook, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶⁴ Daniel Catruc, [Material video](#), Telegram, min.: 00: 24, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶⁵ Curtea Constituțională a Republicii Moldova, [Hotărâre](#), 19 iunie 2023, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

⁶⁶ Necunoscut, [Protest](#), 17 octombrie 2024, Facebook, min.: 39:05, ultima accesare: 29 octombrie 2024.

RECOMANDĂRI

Parlamentului Republicii Moldova

1. Examinarea oportunității modificării cadrului normativ, astfel încât temeiurile de refuz a acreditării observatorilor să fie clare și previzibile.
2. Modificarea Codului electoral astfel încât procedura de confirmare a reprezentanților competitorilor electorali în cadrul organelor electorale să fie clară și facilă.

Organelor electorale

3. Motivarea temeinică a hotărârilor de respingere a cererilor de înregistrare, acreditare sau confirmare a subiecților electorali.
4. Publicarea în mod proactiv a informației detaliate și complete privind procesul de organizare și desfășurare a alegerilor.
5. Respectarea competenței materiale de soluționare a contestațiilor.

Reprezentanților cultelor religioase și sindicatelor

6. Abținerea de la desfășurarea activităților de agitație electorală pentru unii sau pentru alți concurenți electorali.

ABREVIERI

alin. – alineatul

AO- Asociație Obștească

art. – articolul

BESV- birou electoral al secției de votare

CEC – Comisia Electorală Centrală

CECE – Consiliul electoral al circumscripției electorale de nivelul al II-lea

Com.- comuna

CNA- Centrul Național Anticorupție

lit. – litera

MAE- Ministerul Afacerilor Externe

MAI- Ministerul Afacerilor Interne

MO – Misiune de observare

nr. – număr

or.- oraș

OSCE/BIDDO – Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului

OTL – observator pe termen lung

OTS – observator pe termen scurt

PAS – Partidul Politic Partidul Acțiune și Solidaritate

PR – Partidul Renaștere

PSRM – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova

PSB- PromsvyazBank

pct. – punctul

r.- raion

RFE- Registrul Funcționarilor Electorali

UE – Uniunea Europeană

USAID – Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională